

Аренд Лейпхарт

(нар. 1936 р.) – американський політолог, професор політології в університеті штату Каліфорнія (Сан-Дієго), фахівець у галузі порівняльних політичних досліджень, визнаний авторитет у дослідженні феномена демократії. У 1995-1996 рр. очолював Американську асоціацію політичної науки. У своїй знаменитій праці «Демократія в багатоскладових суспільствах» (1977) увів у політологічний обіг поняття «консоціативної демократії». Відстоював позицію, що майбутнє саме за консоціативною демократією, оскільки в численних багатоскладових суспільствах, у яких спільно проживають представники різних етнічних груп, змагальна демократія приносить більше шкоди, ніж користі.

Пізніше Лейпхарт відійшов від використання поняття консоціативної демократії, віддавши перевагу поняттю консенсусна демократія, оскільки, з його точки зору, даний тип демократії є універсальним і може бути реалізований і у багатоскладових суспільствах, і в суспільствах гомогенних.

Основні праці: «Демократія в багатоскладових суспільствах» (1977), «Демократії: типи мажоритарного і консенсусного правління в двадцять одній країні» (1984) та ін.

1. Багатоскладові суспільства і демократичні режими

У багатоскладовому суспільстві важко створити та підтримувати стабільний демократичний режим – така думка твердо встановилася в політології і своїм корінням походить від висловлювання Аристотеля про те, що «держава прагне, наскільки це можливо, бути суспільством, що складається з однакових і рівних». Соціальна однорідність і політична згода розглядаються як необхідні передумови або фактори, які в значній мірі сприяють стабільній демократії. І навпаки, глибокі соціальні відмінності і політичні суперечності в багатоскладових суспільствах вважаються причиною нестабільності і провалів демократій.

Це дослідження присвячене розгляду особливої форми демократії, а саме консоціативної (consociational) демократії, яка змушує внести наступну поправку в сформульоване вище положення: досягти і підтримувати стабільне демократичне правління в умовах

багатоскладового суспільства хоча і важко, але аж ніяк не неможливо. За консоціативної демократії відцентрові тенденції, властиві багатоскладовому суспільству, врівноважуються установками на взаємодію та відповідною поведінкою лідерів різних сегментів суспільства.

Визначення

Багато термінів, які ми тільки що використовували, добре відомі, широковживані і в більшості випадків не потребують пояснень. Тим не менш, можливо, було б корисним дати визначення ключовим поняттям для того, щоб уникнути їх неправильного тлумачення. По-перше, багатоскладове суспільство (*plural society*) – це суспільство, розділене, за висловом Гаррі Екштейна, «сегментарними відмінностями». Він пише: «Вони існують там, де лінії політичного протистояння частково, а особливо повністю, збігаються з лініями соціального поділу суспільства, і насамперед з тими, які є найбільш значущими з усіх ліній, що проходять всередині суспільства».

Сегментарні відмінності можуть мати релігійну, ідеологічну, мовну, регіональну, культурну, расову або етнічну природу. Подальша характеристика, що випливає з визначення Екштейна, має на увазі, що політичні партії, групи інтересів, засоби комунікації, школи, добровільні об'єднання мають тенденцію до організації по лініях, що повторюють контури існуючих усередині суспільства кордонів. Групи населення, що виділяються на основі зазначених відмінностей, будуть іменуватися сегментами багатоскладового суспільства.

Демократія – це поняття, яке рішуче не піддається визначенню. Тут зазначимо таке: в даній книзі воно використовується як синонім того, що Р. Даль називає «поліархією». Це не така система влади, яка повністю втілює в собі всі демократичні ідеали, а така, яка в достатній мірі наближається до них.

Політична стабільність – майже настільки ж складний і багатозначний термін. У даному дослідженні ним позначена багатовимірна концепція, що включає в себе поняття, що часто використовуються в літературі з порівняльної політології: підтримка системи, суспільний порядок, легітимність і ефективність. До найважливіших характеристик стабільного демократичного режиму відносяться: по-перше, те, що він володіє високою ймовірністю збереження якості демократичності, і, по-друге, те, що він

відрізняється низьким рівнем насильства, що застосовується або може бути застосованим до суспільства.

2. Консоціативна демократія

Консоціативну (consociational) демократію можна визначити через чотири її характерних елемента, з яких першим і найважливішим є здійснення влади великою коаліцією політичних лідерів усіх значних сегментів багатоскладового суспільства. Вона може виступати в кількох різних формах, наприклад, як кабінет великої коаліції в парламентській системі, як «велика» рада чи комітет з широким обсягом дорадчих функцій, або велика коаліція за участю президента і вищих посадових осіб у президентській системі. Три інших важливих елементи консоціативної демократії – це (1) взаємне вето, що виступає як додаткова гарантія життєво важливих інтересів меншості; (2) пропорційність як головний принцип політичного представництва, розподілу посад у державному апараті і коштів державного бюджету і (3) високий рівень автономності кожного сегменту в управлінні своїми внутрішніми справами.

Велика коаліція

Найважливіша характерна риса консоціативної демократії полягає в тому, що політичні лідери всіх значних сегментів багатоскладового суспільства співпрацюють в управлінні країною в рамках великої коаліції. Цей принцип може контрастувати з тією системою демократії, для якої характерний поділ політичної еліти на уряд, що спирається тільки на парламентську більшість, і на впливову опозицію. Стиль політичного управління в консоціативній моделі ґрунтується на поєднанні інтересів.

Створення великої коаліції порушує правило, згідно з яким кабінет у парламентських системах повинен мати, і зазвичай має, підтримку більшості, але не переважної більшості. Мала коаліція допускає існування ефективної демократичної опозиції, а крім того, вона легше формується, оскільки вимагає примирення меншого числа різних точок зору та інтересів.

Є два шляхи перетворення меншості у більшість: 1) значна кількість нестійких у переконаннях виборців можуть віддати голоси не партії чи партіям, які стоять при владі, а опозиції, і тим дати їй більшість, необхідну для формування нового уряду; 2) можлива

система ротації, за якої протягом декількох років кожна партія буде по черзі входити в уряд.

Перший механізм не може задовільно діяти в багатоскладовому суспільстві, оскільки суперечності між його сегментами з великою ймовірністю будуть поширюватися і на політичну сферу та виявляться в суперечностях між партіями, число ж нестійких голосів виборців буде незначним. Другий метод може спрацювати тільки там, де існує не менше трьох партій меншості, що не мають свідомо бажаних партнерів у можливій коаліції. У відсутність того, що Вел Р. Лорвін назвав «здатністю створювати всеохоплюючі коаліції», ротаційні коаліції можуть виступити альтернативою великої коаліції; їх можна розглядати і як діахронну велику коаліцію. Але коли в наявності є дві головних сегментарних партії, два стабільних партійних альянси або партія більшості, що протистоїть двом або більшій кількості менших партій, тоді велика коаліція виступає єдиним шансом уникнути постійного виключення меншості з системи влади.

Те, що помірність і готовність до компромісу є необхідними умовами для формування великої коаліції, – очевидна істина і навіть тавтологія. Разом з тим, перспектива участі в уряді є потужним стимулом як для відмови від радикалізму, так і для пошуку компромісу, оскільки в такому випадку зводиться до мінімуму ризик бути обдуреним іншими партіями чи власним необґрунтованим оптимізмом щодо їх готовності до примирення. Перебуваючи при владі, партії, що не цілком довіряють один одному, отримують важливу гарантію політичної безпеки. Для цього, зрозуміло, необхідно бути в уряді постійно, а не брати участь в ротаційній коаліції, склад учасників якої весь час змінюється.

Взаємне вето

Взаємне вето є «негативним» правлінням меншості. Участь у великій коаліції дає важливу політичну гарантію безпеки сегментами, що становлять меншість, але гарантію не абсолютно надійну. Рішення повинні прийматися великою коаліцією методом голосування, і хоча участь в коаліції дає можливість меншості максимально енергійно відстоювати власну позицію перед партнерами, все-таки при голосуванні більшість може провести свою точку зору. Якщо прийняті подібним чином рішення зачіпають життєво важливі інтереси меншості, то з поразкою вона не змириться, і співпраця між елітами опиниться під загрозою.

Отже, до принципу великої коаліції необхідно додати і право меншості на вето, тільки таке вето дасть кожному сегменту повну гарантію політичної безпеки. Найбільша небезпека, що таїться в праві меншості на вето, полягає в тому, що вона може створювати такі ж труднощі для співпраці в рамках великої коаліції, до яких може призвести і нехтування думкою меншості. Однак можна навести три аргументи на підтвердження того, що ця небезпека не така велика, як здається. По-перше, вето має взаємний характер, есі групи, що становлять меншість, володіють ним і можуть вдатися до нього. Малоймовірно, що право вето буде використовуватися меншістю дуже часто, оскільки це може завдати шкоди і її власним інтересам. По-друге, сам факт того, що право вето завжди є в арсеналі доступних коштів, надає меншині почуття впевненості, знижує ймовірність застосування даного права на практиці. Взаємне вето може бути і неформальною неписаною домовленістю, і офіційно оформленим правилом, і закріпленою в конституції нормою.

Пропорційність

Принцип пропорційності також є значним відхиленням від ідеї влади більшості і, подібно взаємному вето, тісно пов'язаний з принципом великої коаліції. Принцип пропорційності застосовується двояко. Він є методом, за допомогою якого між представниками різних сегментів розподіляються посади в системі державної служби, а також обмежені фінансові ресурси у формі урядових субсидій. У цьому значенні він протилежний принципу «переможець отримує все», що діє за необмеженої влади більшості.

Принцип пропорційності як нейтральний і неупереджений спосіб розподілу усуває з процесу прийняття рішень багато проблем, що потенційно здатні розколоти коаліцію, і тим самим полегшує тягар консоціативної влади. Ще більш важлива функція принципу пропорційності пов'язана безпосередньо з процесом прийняття рішень. Юрг Штайнер так визначає пропорційну модель: «Усі групи чинять на вироблення рішення вплив, прямо пропорційний їх чисельності». І з цієї точки зору принцип пропорційності пов'язаний з правилами великої коаліції: «Приблизного пропорційного розподілу політичного впливу можна домогтися лише в тому випадку, якщо кожне рішення узгоджується за участю всіх груп». Одночасно ідея пропорційності привносить уточнення в концепцію великої коаліції: всі значні сегменти повинні бути не просто представлені в органах, що приймають рішення, а представлені пропорційно.

Автономія сегментів і федералізм

Останнє відхилення від влади більшості – автономія сегментів, тобто самоврядування меншості у сфері своїх виключних інтересів, що є логічним наслідком принципу великої коаліції. З усіх питань загального характеру рішення повинні прийматися сегментами спільно на засадах пропорційності впливу. Однак з інших питань право прийняття та виконання рішень може бути надано в окремих сегментах.

Делегування сегментами прав вироблення і втілення в життя політичних рішень укупі з пропорційним розподілом державних коштів між сегментами – потужний стимул до становлення різних організацій, що представляють інтереси сегментів. Одним з аспектів визначення багатоскладового суспільства є те, що кордони між сегментами переносяться і на інститути громадянського суспільства. Це означає, що автономія сегментів посилює багатоскладовість і без того неоднорідного суспільства. Природі консоціативної демократії цілком відповідає те, що, принаймні, у своїй початковій фазі, вона робить багатоскладові суспільства ще більш неоднорідним. Значення її – не в усуненні і не в ослабленні відмінностей між сегментами, а у відкритому визнанні їх і перетворенні на конструктивні елементи стабільної демократії.

Особливою формою автономії сегментів є федералізм, хоча, зрозуміло, федералізм може існувати і в не багатоскладових суспільствах. У теорії федералізм має багато важливих паралелей з консоціативністю; причому, це не лише надання автономії складовим частинам держави, що є найбільш важливою відмінною рисою федералізму, але і завишене представництво малих утворень у «федеральній» палаті парламенту. Теорію федералізму, таким чином, можна розглядати як обмежений і особливий вид теорії консоціативності. Аналогічним чином, федералізм можна вважати і консоціативним методом для тих багатоскладових суспільств, які є «федеративними», тобто суспільствами, в яких кожен сегмент зосереджений на певній території і відокремлений від інших сегментів, або, іншими словами, суспільствами, в яких кордони між сегментами збігаються з межами між регіонами. Оскільки управління на регіональному рівні практично завжди організовується відповідно до таких кордонів, остільки федералізм є досить перспективним способом втілення в життя ідеї автономії сегментів.

Відділення і розділ

Однією з причин, за якими Ерік А. Нордлінгер виключає федералізм як і автономію сегментів у цілому із запропонованого ним набору засобів врегулювання конфліктів у багатоскладових суспільства, є те, що вони можуть підштовхнути державу до розпаду. На подібний аргумент можна було б відповісти, що таке ж зауваження вірно і щодо інших елементів консоціативної демократії. Наприклад, взаємне вето або загроза пустити його в хід можуть застосовуватися занадто часто і наполегливо одним із сегментів заради того, щоб домогтися для себе надмірних поступок, але зловживання правом вето здатне спровокувати силовий конфлікт. Інша небезпека полягає в наполегливій вимозі одного із сегментів переходу від пропорційного до завишеного на свою користь представництву навіть тоді, коли це не виправдано об'єктивно. Коротше кажучи, всі консоціативні методи повинні застосовуватися з обережністю і стриманістю. Нарешті, важко уявити, що встановлення унітарної і централізованої демократичної системи дозволить запобігти відділенню одного з сегментів, якщо сепаратистські настрої в ньому мають досить міцну основу.

Недоліки консоціативної демократії

Консоціативна модель є не тільки емпіричним підтвердженням політичної стабільності ряду малих європейських демократій, а й нормативним зразком для багатоскладових суспільств в інших частинах світу, тому є необхідним оцінити її реальні та уявні слабкості. Вони можуть бути двоякого роду: консоціативну демократію можна критикувати за те, що вона не цілком демократична, і за те, що вона не володіє достатнім потенціалом для створення на її основі стабільної та ефективної системи влади.

Якщо вважати наявність сильної опозиції необхідною умовою демократії, то консоціативна демократія, за визначенням, менш демократична, ніж, скажімо, британська модель «уряд проти опозиції»; уряд великої коаліції має на увазі або відносно невелику і слабку опозицію, або відсутність оформленої опозиції в законодавчих органах. Таке припущення, проте, не зовсім коректне: ідея сильної політичної опозиції, що має реальний шанс втілитися на практиці в однорідних суспільствах, не може служити критерієм оцінки

політичної системи багатоскладових суспільств. У несприятливих умовах розколу консоціативна демократія, нехай і далека від абстрактного ідеалу, є найкращим видом демократії, на який можна розраховувати реально. Згадане заперечення помилкове ще й тому, що воно ґрунтується на припущенні про чергування партій при владі. Але, як вже було показано, межі сегментів постійні, що перешкоджає перерозподілу голосів виборців між партіями. Не може вважатися демократичним і постійне відсторонення одного або декількох сегментів, що складають меншість, від участі у владі. До того ж слід підкреслити, що велика коаліція не обов'язково повністю виключає існування опозиції. Якщо функціонує парламент або інший орган, перед яким коаліція відповідальна, то критика може висловлюватися не тільки на її адресу, але в першу чергу на адресу окремих учасників коаліції з боку партій, що не входять до неї.

Ще одна група критичних зауважень щодо консоціативної демократії полягають у тому, що за такого устрою не повністю реалізується демократична тріада «свобода, рівність, братерство». Сегмент відіграє роль посередника між індивідом і суспільством, а також владою, він значною мірою вирівнює відмінності між індивідами і уніфікує суспільство. У цьому значенні консоціативна модель близька в класифікації Вільяма Корнхаузера «суспільству общинного типу» («communal society»), в якому субнаціональні спільноти є «всеосяжними» в тому значенні, що вони «визначають усі аспекти життя своїх членів». Однорідність суспільства також може певною мірою сприяти придушенню індивідуальної свободи. Тут немає парадоксу: консоціативна демократія зумовлює розділ багатоскладового суспільства на більш однорідні та самодостатні сегменти.

Поділ різних сегментів і автономія, яку вони отримують у веденні своїх справ, теж порушують ідеал рівності принаймні у двох моментах. По-перше, сенс консоціативної демократії полягає не стільки в рівності індивідів, скільки в рівному або пропорційному представництві соціальних груп. По-друге, ізольованість і автономія сегментів можуть служити перешкодами до досягнення рівності в суспільстві в цілому. Диспропорція між регіонами звичайно сильніша в демократіях з федеративним устроєм, ніж з унітарним, так само як вона сильніша між державами, ніж усередині федерацій. І з цієї точки зору консоціативна модель займає проміжне положення між британською моделлю і моделлю міжнародних відносин. Разом з тим автономність сегментів цілком сумісна з рівністю між ними. Поділ

суспільства на сегменти не призводить і не призведе з неминучістю до нерівності, хоча така тенденція й існує.

Якщо звернутися до третього елементу демократичної тріади (братерству), то з цієї точки зору консоціативність також не є ідеальною формою організації влади. «Братерство» передбачає «позитивний» світ, у порівнянні з яким «негативний» світ консоціативної демократії відверто програє. Але применшувати важливість мирного співіснування не можна. Істотним тут є не те, яка з двох абстрактно сформульованих цілей більш бажана, а яка з них реально досяжна. Позитивний світ, заснований на взаємній довірі, безсумнівно є гідною метою, до здійснення якої варто прагнути. Проте демократичне мирне співіснування, очевидно, краще, ніж недемократичний світ або демократія в нестабільному суспільстві, що роздирається боротьбою сегментів.

Останнє заперечення з приводу недостатньої демократичності консоціативної демократії полягає в тому, що подібна форма організації влади потребує, за словами Нордлінгера, «структурного домінування еліти» і відповідно пасивної і підпорядкованої ролі груп, які не належать до неї. Політики стикаються з важкою проблемою: з одного боку, їм необхідно досягати політичних домовленостей і йти на поступки лідерам, які представляють інтереси інших сегментів, а з іншого боку, вони повинні постійно підтримувати і зберігати довіру до них їхньою власною масовою базою. Сприяти вирішенню такого завдання може досить незалежне становище і широкі повноваження політиків, а також гарантії утримання ними своїх позицій. Але це не свідчить про появу у них напівдикторських повноважень. Нордлінгер вважає, що структурне домінування еліт «не обов'язково, більше того, дуже рідко призводить до придушення нееліт. [Воно] зазвичай пом'якшується досить високою чутливістю системи до вимог нееліт. У відкритих суспільствах нееліті зазвичай вдається встановити чіткі межі повноважень і влади власних лідерів». Консоціативна демократія також цілком сумісна з досить високим ступенем залученості громадян, які не належать до еліти, в організації, що репрезентують інтереси сегментів. Більш того, рівень елітарності консоціативної демократії слід оцінювати в порівнянні не з абстрактним (вельми наївним) ідеалом рівності влади та політичної участі всіх громадян, а з тим рівнем домінування еліт, що характерний для всіх демократичних режимів. При цьому можуть виявитися деякі відмінності, але, у будь-якому разі, контраст між

консоціативною демократією та іншими видами демократичних систем не буде занадто різким.

Мабуть, найбільш серйозна і така, що зачіпає суть проблеми, критика консоціативної демократії полягає не в її недемократичному характері, а в її можливій невдачі у досягненні та підтримці політичної стабільності. Деякі відмітні риси консоціативної демократії можуть стати причиною її неефективності і нездатності швидко приймати необхідні рішення: (1) на практиці влада великої коаліції означає, що процес прийняття рішень йде дуже повільно. Угоди набагато легше досягти в коаліції з невеликим числом учасників, чії політичні погляди досить близькі, ніж у великій коаліції, що представляє весь спектр багатоскладового суспільства; це ще одна причина, через яку, за інших рівних умов, мінімальні, необхідні для досягнення політичного успіху коаліції будуть створюватися частіше, ніж великі коаліції; (2) взаємне вето загрожує небезпекою того, що процес прийняття рішень буде взагалі паралізований. Це може призвести до тієї самої стагнації, нестабільності, яку і покликана подолати консоціативна демократія; (3) практика використання принципу пропорційності при призначенні на державну службу означає, що приналежність до певної групи стає важливіше, ніж особистісні якості кандидата, а це може знижувати ефективність роботи управлінського апарату; (4) автономія сегментів у буквальному значенні дорого коштує: вона вимагає збільшення числа ланок державного та управлінського апарату, так само як і створення самостійних структур управління для кожного сегменту, що робить значно дорожчою консоціативну демократію як форму організації влади.

І все ж таки найскладнішою проблемою є втрата гнучкості та темпів при прийнятті політичних рішень. У порівнянні з нею проблеми неефективності та високої вартості управління відходять на другий план. Однак слід зазначити, що ті ж властивості консоціативної демократії, які породжують другу з названих проблем, можуть одночасно сприяти підвищенню темпів та ефективності прийняття рішень. Наприклад, у Швейцарії «завдяки федеративному характеру політичної системи вимоги з боку громадянського суспільства, розподіляються між різними рівнями політичного управління», що «знижує обсяг вимог», які надходять на загальнонаціональний рівень, що кардинально полегшує загальнонаціональним органам влади тягар прийняття рішень, зменшує ймовірність іммобільності. Аналогічним чином, принцип

пропорційності є зручним і простим способом розподілу ресурсів і постів державної служби.

Крім того, необхідно розрізняти ефективність у короткостроковому і довгостроковому планах. У короткостроковій перспективі система «уряд проти опозиції» може бути набагато більш ефективна в багатоскладових суспільствах, ніж консоціативна демократія. Проте ціна, яку доведеться заплатити за ці переваги, проявиться швидше за все в посиленні антагонізму і підозрливості з боку відсторонених від участі у владі груп, які вважають себе обділеними. Тим самим короткостроковий вигреш у рівні ефективності може обернутися крахом у довгостроковій перспективі. І навпаки, консоціативна демократія на невеликому проміжку часу може виглядати повільною та неповороткою, але у неї набагато кращі шанси для прийняття ефективних довгострокових рішень, особливо якщо її лідери навчаться обережно користуватися взаємним правом вето. Досвід європейських консоціативних демократій доводить, що політичного безвихіддя та іммобільності можна уникнути.

Останнє критичне зауваження на адресу консоціативної демократії стосується її демократичності та стабільності. Принцип «уряд проти опозиції» має ту перевагу, що незадоволені виборці мають можливість подати свій голос проти уряду, не голосуючи в той же час проти системи в цілому. У консоціативній моделі уряд уособлює собою систему. Незадоволеність діяльністю уряду, таким чином, швидко переростає в загальне невдоволення режимом. Це дійсно серйозний недолік, але він не є фатальним. Невдоволенням виборців можуть скористатися інші політичні партії, які можуть виступати за зміну системи чи режиму, але вони не обов'язково можуть бути антидемократичними. А оскільки типова виборча система консоціативної демократії побудована на пропорційному представництві, новим партіям буде неважко знайти своє місце в політичному процесі. Відносна легкість відмови від консоціативності свідчить про життєздатність демократичного режиму. Цей аргумент може бути остаточною відповіддю на різні звинувачення консоціативної демократії в недостатній демократичності: коли її недоліки починають все більше відчуватися як тягар, а особливо коли з'являється можливість їх уникнути, оскільки суспільство стає менш багатоскладовим, тоді зовсім неважко перейти від консоціативного до більш змагального типу демократії.

4. Елементи консоціативності в неконсоціативних демократіях

Типологія демократичних режимів

Консоціативна демократія є одним із чотирьох типів у класифікації, побудованій за методом поєднання в різних варіантах структури суспільства – «багатоскладове – гомогенне суспільство» і поведінки політичних еліт – «співпраця – суперництво» (див. схему 2). Це почасти відповідає типології демократичних систем Габріеля Алмонда. Відцентровий і доцентровий типи практично є тим самим, що європейський континентальний і англо-американський типи відповідно. Поняття «відцентровий» і «доцентровий» вживаються тут замість термінів, що використовуються Алмондом заради того, щоб уникнути ненавмисних географічних паралелей.

		Структура суспільства	
		гомогенна	багатоскл адова
Поведінка еліт	Співробітн ицтво	Деполітиз ована демократі я	Консоціат ивна демократі я
	Суперницт во	Відцентро ва демократі я	Доцентро ва демократі я

Схема 2. Типологія демократичних режимів

Деполітизований тип – це такий демократичний режим, до якого, на думку ряду великих учених, які виявили принципово нові явища в політичному розвитку того періоду, йшли західні демократії на початку 60-х років. Зазвичай його описували за допомогою понять «нова Європа», «лібералізм зацікавлених груп» і «демократичний Левіафан». Здавалося, що в наявності була тенденція ослаблення ідеологічних і релігійних непорозумінь і одночасно зміцнення елементів співпраці в процесі прийняття рішень.

Чотири типи демократії, представлені в схемі 2, відображають не тільки різні поєднання соціальної багатоскладності і поведінки еліт, але і різний ступінь політичної стабільності. Відцентровий тип демократії нестабільний, тоді як доцентровий і консоціативний типи –

стабільні. Здавалося б, оскільки деполітизована демократія поєднує в собі властивості, що сприяють стабільності, і доцентрового, і консоціативного типу, то вона повинна володіти і найбільшою стійкістю. Але цього не спостерігається головним чином через дестабілізуючий вплив тієї опозиції, яку породжує недостатня демократичність режимів такого типу. Більшість критичних зауважень на адресу консоціативної демократії відносяться до деполітизованого її типу, оскільки останній не може виправдати співпраця еліт необхідністю подолання гострих протиріч багатоскладового суспільства. Слід підкреслити, що всупереч думці деяких критиків, типологія демократичних режимів, згідно з якою вони діляться на чотири категорії, не є ні статичною, ні чисто описовою. Вона пов'язує незалежні змінні, які виражають багатоскладовість або гетерогенність суспільства, а також поведінку еліт із залежною змінною політичної стабільності. У результаті такої зв'язки будь-яка зміна однієї з незалежних змінних вплине на рівень політичної стабільності розглянутої демократії. Більше того, оскільки однією із змінних у даній типології є політична стабільність, остільки ця типологія дозволяє визначити, які з видів демократії за своєю природою більш довговічні (доцентрова і консоціативна демократії), а які швидше за все очікує недовге життя (відцентрові і деполітизовані режими). І нарешті, дана типологія демократичних режимів у поєднанні з розглянутими раніше умовами, сприятливими для консоціативної демократії, може підказати, в якому напрямку буде розвиватися демократія нестабільного відцентрового типу: до консоціативної демократії, якщо умови сприятливі, або, в іншому випадку, до недемократичного режиму.

Друкується за: Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование / А. Лейпхарт. – М. : Аспект Пресс, 1997. – С. 35–89, 141–146.